

Оксана Супронюк,

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1435-5913>

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна
e-mail: odudko@ukr.net

Рецепція творчого спадку М. Гоголя у працях славістів і дослідників українського зарубіжжя (за матеріалами фонду відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

Стаття присвячена рецепції творчості М. Гоголя у дослідженнях славістів, представників української діаспори. Аналізуються наукові праці з колекції відділу зарубіжної україніки НБУВ таких дослідників, як Г. Грабович (США), Е. Бояновська, М. Найдан (США), О. Ільницький (Канада), О. Семенченко (Велика Британія), П. Савчак (Австралія) та ін. Головну увагу приділено ідеї української ідентичності, її розвитку у зв'язку з історією прочитання й осмислення творчого спадку М. Гоголя в різні історичні епохи.

Ключові слова: Микола Гоголь, гоголезнавство, гоголіана фонду відділу зарубіжної україніки НБУВ, дослідники українського зарубіжжя, українська ідентичність.

Актуальність проблеми. Творчість одного з найвидатніших письменників світової культури М. В. Гоголя стала важливою віхою в розвитку української літератури, в самоусвідомленні українців як самодостатнього культурного універсуму. Унікальність творчого спадку Миколи Гоголя полягає в тому, що він в усі історичні епохи останніх 160 років (після відходу письменника у вічність) завжди опиняється на перетині больових точок суспільства кожного історичного періоду, зокрема і українсько-російських стосунків.

У квітні 2019-го, відзначаючи 210-річчя від дня народження письменника, ми згадували, говорили й думали про нього у визначний момент історії нашої країни, пов'язаний з її перезавантаженням, зміною історико-політичної матриці України. Колекція видань відділу зарубіжної україніки (ВЗУ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є рідкісним ресурсом, який дає можливість багатоаспектного пошуку і формулювання відповідей на запити сучасного українського суспільства. У ці дні у ВЗУ було розгорнуто виставку, присвячену рецепції творчості Гоголя в книжках дослідників українського зарубіжжя і вчених-славістів світу. Книги відділу зберігають історію прочитання й осмислення творчого спадку

письменника. Вони розкривають історію впливу М. Гоголя на формування української самосвідомості, історію відносин України і Росії.

Слід зазначити, що в наші дні гоголезнавство постає потужним інтертекстуальним явищем, яке вийшло за рамки літературознавства. Воно переміщується у нове предметне поле від традиційних досліджень біографії письменника, його текстів, поезики, стилю, майстерності, до новітніх пошуків зі сфери символізму, психоаналізу, структуралізму, постколоніальних студій, сюжетів з розшифровки семіотичних кодів, символів, ідей/емблем творчості та ін. З простору класичного літературознавства воно нині перемістилося в сферу культурології, антропології думки, історії мистецтвознавства, соціології, нарративної психології. Водночас гоголезнавство стало складним культурно-інтелектуальним феноменом. Образи його постійно змінювалися у рамках конкретного культурно-національного простору, системи цінностей, політичних кон'юктур.

Існують російське, українське, діаспорне, американське гоголезнавство та багато інших. Найпотужніші з них, які активно конкурують між собою, це українське та російське гоголезнавство. Раніше для українського гоголезнавства була характерна така низка формул: «Гоголь – один з найславніших

синів України», «він наш, він не їх» (М. Грушевський), «душа Гоголя була вражена роздвоєністю» (О. Єфименко), «перший свідомий малорос» і «батько малоросизму» (Є. Маланюк), «український культурний месія» (В. Скуратівський). У російському дискурсі поряд з усталеними формулами «основоположник критичного реалізму» (М. Чернишевський), «усі ми вийшли з гоголівської «Шинелі» (Ф. Достоевський), «великий письменник сатирик» (В. Короленко), «найвеличніший російський письменник» (А. Чехов), «письменник-реаліст» (М. Горький) виникають нові, «православний митець-мислитель» (В. Воропаєв), «великий духовний письменник Росії» (патріарх московський Алексій-ІІ, А. Рідігер). У радянській «гоголіані» варіювалися мотиви «Гоголя-борця», «реаліста», носія «дружби братніх народів» [14, с. 19–20]. Рецепція постаті Гоголя і його творчості кожного історичного періоду різна, й невичерпна як невичерпний світ навколо нас.

Мета статті – висвітлити постколоніальне прочитання творів письменника сучасними зарубіжними українознавцями, славістами, розкрити історію впливу М. Гоголя на формування української самосвідомості і ідентичності.

Результати дослідження. Микола Гоголь – письменник, мислитель – був своєрідним інструментом, який дав українцям Творець для самопізнання і самоусвідомлення власного культурного універсуму. Хоча Україна як своєрідний історико-культурний феномен у колі європейських держав налічує понад тисячу років (О. Пахльовська), але в історичні часи, коли Гоголь жив і творив, ще не було чіткого усвідомлення української ідентичності. Сучасні гоголезнавці намагаються описати й пояснити природу двоїстості Гоголя, особливості його творчої натури, коли він сам не міг пояснити, росіянин він чи українець. Одне з цих пояснень пропонує автор праці «Подвійний агент Микола Гоголь або про що розповідає «Тарас Бульба» П. Кралюк. Дослідник вважає, що двоїстість письменника полягає в його глибокому внутрішньому конфлікті. Ця двоїстість мала соціальну природу – таким було становище малоросійського дворянства, до якого належав Гоголь. Його представники вагалися між лояльністю до верховної влади Російської імперії та українським автономізмом. Саме ці вагання знайшли відбиток у творчості Гоголя. Зовні ця двоїстість ніби мала на меті поєднати російську імперську лояльність з українським традиціоналізмом. На позір Гоголь поставав як вірний слуга імперії. І в цьому служінні здавалося

б ладен був іти далеко – ламати своє малоросійство. Але внутрішньо Гоголь це служіння не сприймав, тікав від нього, звідси опозиційність письменника, яка виявляється у прихованому висміюванні імперії, в її руйнуванні. В душі він відчував, що служіння імперії це «від чорта». Але Гоголь тікав і від України. Вона була для нього провінцією, «нецікавою землею», де нічого великого не відбувається. Велике тут жило лише в уяві, в споминах про минуле. Письменник ладен був висміювати, руйнувати свій провінціалізм, що він часто й успішно робив. І водночас цей провінціалізм жив у ньому. Це було його єство. Сміючись з нього, він разом з тим його поетизував. «Але, – відзначає П. Кралюк, – він провадив тонку гру з читачем: подавав ідеї і тут-таки створював контексти, що ці ідеї руйнували. Ця подвійність і гра дорого коштували йому, зокрема відбивалися на психічному здоров'ї, робили Гоголя неврівноваженим чи навіть «божевільним». Але ця гра мала й має свій чар. І в цій грі письменник зумів у мистецький спосіб відобразити різні відтінки непостійної «хохлацької» душі – та й загальною душі людської» [15, с. 163–165].

У Радянському Союзі все українське маргіналізувалося (існували дві версії української історії – радянська і українська). Українська в радянському дискурсі зводилася до заборонених тем «буржуазних націоналістів» і «зарубіжних фальсифікаторів» культури, історії. Вивчати історію і культуру з української точки зору стало можливим лише після 1990 р., з розпадом СРСР.

Неупереджений погляд на історичні процеси зберігся в публікаціях вчених, які опинилися на еміграції.

Цікава в контексті дослідження даної теми публікація С. Андрусів «Характерологія українців. Національний космо-психо-логос», де зазначається, що космо-психо-логос українців формували століття бездержавності, коли не було відчуття захисту від держави, і людина мала покладатися тільки на себе. Строго впорядкованим і окресленим чіткими межами українського світу, був мікрокосм – родина, дім. Дім, який перетворювався на Храм Божий, – сакральне місце, символічний образ всесвіту, макрокосму. Силі лінії українського світу – вертикаль: угору до неба, надзвичайно важливої, духовно-сутнісної частини українського космосу, і вниз, у землю, як рослини, як прарослини хліборобського роду житиття, як сама людина, що виросла на ґрунті митного, свого роду, дорослішаючи, піднімається

угору, а потім повертається униз, у землю, коли «одробить свій вік», повертається, щоб стати ґрунтом нового життя, нового руху вгору – тілесно-сутнісна частина українського космосу.

«Тоталітаризм, який, як Хронос часом, живився, пожираючи все індивідуальне та індивідуалістичне, зруйнував стіни, кордони світу українця, де той «серцем відчував руку всевишнього» (Г. Сковорода), його присутність у кожен момент свого життя, знищив сакральний простір і час для спілкування з Богом, закинув його у клітку самотності». Українська людина – це продукт того історичного періоду, коли вона була позбавлена свого сакрального часо-простору, Дому, і була загублена у всесвіті. «Цікаво задуманий Богом експериментальний проект українського етносу щойно тепер з усім розмахом починає втілюватися в життя і втілиться. Якщо ми самі врешті спроможемося стати Будівничими Власної Долі, житла і храму для нації – Держави, і храму для Бога – Душі» [1, с. 132–136].

Дослідження науковців з колекції відділу зарубіжної україніки НБУВ розкривають історію впливу М. Гоголя на формування української самосвідомості, демонструють історію стосунків України і Росії, дзеркалом яких став творчий спадок письменника.

Ще М. Костомаров говорив, що Україна і Росія – це різні країни. І з того часу тексти Гоголя стають матеріалом самоідентифікації для читачів його творів. Особливості українського менталітету залишаються для росіян загадкою і до сьогодні. Події останнього часу показують, що в Росії дуже погано розуміють Україну: вони не знають, звідки вона з'явилася, не можуть усвідомити, що це окрема країна, в якій інше колективне підсвідоме і яка розвивається зовсім в іншій парадигмі, ніж Росія. Української версії історії росіяни не знають, тому взаєморозуміння і співпраця, як показує досвід останніх років, проблематичні. І це взаємний процес. Поступове обережне утвердження в Україні української версії історії, за якою Росія зародилася в надрах України, викликає агресивну політику нашого північного сусіда. Нинішня гібридна війна Росії з Україною – це війна за ідентичність. У часи війни завжди загострюється питання ідентичності воюючих сторін, і є великий запит на новітнє усвідомлення і формулювання цієї ідентичності.

Росіяни в Росії перебувають у своїй інформаційно-культурній матриці, метропольній, яка з байдужістю всмоктує в себе території й культури, які, якщо імперія завоювала, вона вже вважає

своїми. Вони ж «державники» за світоглядом, менталітетом. А українців у радянські часи виховували малоросами. Основна маса народу України усвідомила себе українцями після 2014 р. Тому завдання гуманітаріїв сьогодні доносити до людей історію України, робити її для них «своєю». Особливо актуальним на нинішньому етапі збереження України – її державності – є утвердження української ідентичності. І роль творчого спадку М. Гоголя в осмисленні цього самоусвідомлення й утвердження є вкрай важливою.

М. Гоголь на початку ХІХ ст., закінчивши Ніжинську гімназію князя Безбородька, їде до Петербурга, щоб там самореалізуватися, створити щось видатне, незвичайне у письменницькій сфері, оскільки мріяв стати письменником. Чому в Петербург? Тому що там була метрополія, центр Російської імперії, а тогочасна Україна була колонією, провінцією і не давала можливості само-реалізації.

Всі імперії так будувались – асимілювали й поглинали всі території й культури, що їх оточували. Українці їхали будувати російську імперію. По-перше, там був центр, високі енергії, високі задуми, там оберталися великі кошти. Українці творили російську імперію – російська культура, російська література вирости на українському фундаменті.

Сама назва «Росія» – грецька форма «Русі» – почала широко вживатися в середовищі київських православних книжників, коли ще українські землі входили до Речі Посполитої. У 1721 р. Петро I взяв цю книжну назву для своєї щойно проголошеної імперії – замість дотеперішньої «Московське царство». Ідеологію Петру I створив Феофан Прокопович (ректор Києво-Могилянської академії), який згодом фактично став главою Російської православної церкви.

І ось постає така картина: Росія останні 300 років поглинала Україну. А Україна намагалася залишитися самою собою. Українці були донорами Російської імперії, вони їхали сюди спершу місіонерствувати, а потім робити кар'єру. З плином часу нас у ролі європеїзаторів, просвітників витіснили німці і голландці. Але наші предки фактично створили російську культуру.

Витоки російської культури, літератури – в Києво-Могилянській академії, українські книжники почали її розвивати. Гоголь же створив російську літературу. Як відзначав Ф. Достоєвський, всі ми вийшли з «Шинелі» Гоголя. Цікавим є факт, наведений у новій книжці І. Гирича: «Низка визнач-

них діячів української і російської культури XIX ст. генетичними узами була повязана з Могилянською академією. У ній навчалися... діди письменника М. Гоголя... І як з «Шинелі» Гоголя вийшла вся російська література, так зі стін «Могилянки» вийшла вся східнослов'янська наука, мистецтво і писемність нового часу» [5, с. 377].

На 4-х Гоголівських читаннях (Москва, 2014 р.) гоголезнавець В. Казарін заявив, що «Україна і Гоголь, по суті, були творцями того світового явища, яке ми сьогодні називаємо Росією. Починаючи від її мови і завершуючи її міфологією. Дуже важливо пам'ятати, що Гоголь кінець кінцем переконав у тому й саму Росію, яка проголосила другу половину XIX ст. «гоголівським періодом російської літератури». У 2009 р. подібну думку висловила Н. Ківва на одній з Гоголівських конференцій у Москві: «Без українського впливу не тільки культура Росії, але й її державне буття, її самосвідомість не змогли б остаточно сформуватися, знайти харизму, поза якою сьогодні в світі ніхто вже не мислить Росію» [17, с. 138].

На думку О. Забужко, «тема багатоговікового українського культурного донорства щодо Росії досі драматично недовисвітлена дослідниками, особливо поза Україною. Повязане з нею політичне й ідеологічне різноголосся для сторонніх є «внутрішньою усобицею», а насправді ніхто з західних істориків не здає собі справу, що й саме зародження українського руху в XIX ст. початково було спричинене нічим іншим, як «образом» наших еліт на імперію за невдячність – за відмову, по-сучасному кажучи, від «політики мультикультуралізму», в якій ще був виріс Гоголь, та перехід до моноетнічної – «великоросійської» – парадигми, в якій увесь колосальний український духовний внесок у розбудову імперії попросту розчинявся, як сіль у воді, – цю «битву парадигм» повністю успадкувала й імперія радянська, і плутанина з нею триває донині» [9, с. 223].

Коли Гоголь у 1828 р. приїхав до Росії, тамтешня інтелігенція була розчарована війною 1812 р. з Наполеоном. Шукаючи витоків своєї ідентичності, вона почала активно досліджувати своє слов'янське коріння. У пошуках відповіді, що ж такого справжнього, істинного є в Росії, її погляди дедалі частіше зверталися до історії України, яку сприймали (як і до цього часу сприймають) частиною Росії. І зясувалося, що саме в українській історії криється справжній дух слов'янської давнини, її унікальна культура; в її піснях, фольклорі відчувається особлива заворожуюча енергетика. Гоголь

у своїх текстах почав відкривати їм їхню «справжню історію». Цікаве спостереження наводить Олекса Семенченко, гоголезнавець з Великої Британії, автор докторату про переклади творів Гоголя англійською, редактор газети «Українська думка»: «Російська аристократія перед війною з Францією відмовлялася від російських цінностей, включно з мовою, щоб продемонструвати свою вищість щодо російськомовних простолюдів у власне Росії. Водночас українська еліта відмовлялася від власної української культури й мови, а натомість брала російську, щоб показати свою вищість над простими людьми в Україні. В результаті, коли у Санкт-Петербурзі почався процес культурної переорієнтації, російська еліта розглядала українські суспільні вершки як «більш російські, ніж самі росіяни» [21]. Отже, Гоголь скористався ситуацією, оскільки мав значно глибші знання української культури, ніж будь-хто в культурних колах Росії. Дух українського бароко був основою культурного універсуму його творів (в Росії бароко в такому вигляді не було). Ранні твори молодого Гоголя справляли заворожуючий, магічний вплив на росіян особливим звучанням його слова.

Одним з найбільших відкриттів для росіян того часу було відкриття мови творів Гоголя. І. Мандельштам, вчений, який опублікував дослідження про мову Гоголя (Гельсінфорс, 1902), зауважив, що Гоголеве «мовомислення» в його творах, яке ґрунтувалося на україномовній системі мислення, втілене в формах російської мови, давало особливу картину світу. Тобто, іншими словами, українська картина світу в російськомовній лінгвістичній парадигмі ламала російський синтаксис і наповнювала російську мову незвичайною українською енергетикою. Ранні твори Гоголя викликали небувале захоплення у російській публіки. Такого в Росії ще не було. Цінується те, чого не було. Письменник для росіян був справжнім дивом. Прикметно, що вони називали Гоголя «наше маленькое сокровище».

А потім, коли Гоголь описав їх сучасників, створив образ абсурдної корумпованої Росії мертвих душ, химерну картину російської тогочасної дійсності («Мертві душі»), то вжахнувся сам і, почавши шукати шляхів порятунку росіян від них же самих, змушений був згаснути і відійти у вічність.

Головне в творчості Гоголя (зокрема в ранні її періоди) – це створена ним картина світу крізь призму української ментальності, відображення способу бачення цього світу українським етносом. Життя у його повістях постає в масштабі проєкції,

де існують два герої – «світ» і сам автор. Автор шукає гармонії в цьому всесвіті, золоту середину. Чимало дослідників відзначали, що він був дуже складним. А ось Гоголю подай гармонію (А. Терц). Спосіб бачення світу закладений у програмі, в колективному підсвідомому української людини. Як говорив Д. Чижевський, українці завжди прагнули до «гармонійності того світу і картини світу і життя, яка розглядалася їх естетичним поглядом». Навіть християнство з його ідеєю апокаліпсису не зламало цієї традиції. Апокаліптичність може мати позитивний і негативний прояви – це і передчуття кінця старого Світу, розвиток ідеї покарання і ідеї створення Світу оновлення. Християнство будь-якої культури має національну форму, а головною ознакою української апокаліптичності є світла апокаліптичність, – передчуття позитивного завершення історії людства в новій якості. Головною ж ознакою російської апокаліптичності є передчуття всесвітньої катастрофи, безнадійного «кінця світу» [13, с. 14–15]. Недарма український філософ І. Мірчук (жив і працював в Австро-Угорщині, Польщі, Німеччині), який розглядав світ у глобальних вимірах, вважав, що українському народові призначена «роль світового масштабу» «повернути світову гармонію». Звідси випливає явище українського месіанізму – явище дуже цікаве, але ще малодосліджене. Грунт для його появи формувався протягом століть і мав імпровізаційні історичні акції, прагнення і очікування рятівника-чудотворця, який змінить реальність, перетворить її в рай [16, с. 1169–1171].

Український ареал духовного життя принципово відрізняється від російського. Ще з часів М. Костомарова намітилася лінія розмежування двох традицій: київської традиції свободи, індивідуалізму і московської – авторитаризму, підпорядкування особистості колективу. Сучасні дослідники, підбиваючи підсумки осмислення цієї ідеї у ХХ столітті, зазначають, що євразійський шлях історії Росії з наголосом на «азійстві» призвів до того, що в російському національному характері превалує антиперсоналізм, – людина не відчуває відповідальності за свою долю, вона розчиняється в колективному як гаранті комфортного світовідчуття. Українська ж людина живе в іншій матриці і за іншими законами: для неї характерне відчуття «самоцінності окремої особистості».

Німецький письменник Бруно Гец, дослідження якого переклав з німецької І. Лисяк-Рудницький, писав про українську і російську ідентичність, про Гоголя-письменника. Цікаві його порівняння щодо

психотипів росіян і українців: «Росіянин у своїх засновках немов приглушений, несвідомий, тяжкокровний, неіндивідуалістичний; в глибині його душі панує всеобіймаюче, нерозчленоване «ми», а не «я». Він радше пасивний як активний. <...> Де росіянин серйозно береться до якоїсь справи, або де він панує, там часто не обходиться без метод насильства <...>. Все нові несподівані вибухи дикости, а навіть жорстокости, рівноважаться в російській людині таким само стихійним почуттям вселюдського братерства <...>. Коли росіянин пробуджується до духовного життя, то його духовність показує абстрактні, узагальнюючі, всенівелюючі риси. Вона, російська духовність, безбережна, <...> спрямовується на безконечне й абсолютне. Росіянин <...> невгамовний у любові й ненависті, одержимий Богом або радикально безбожний, він не знає міри, ані середини <...>. Його світосприйняття апокаліптичне.

Натомість українець – це, в першу чергу, мистецька людина, одержима любов'ю до різнобарвності життя в усіх його різноманітних виявах. У своєму особистому житті українець завжди підкреслений індивідуаліст <...>. Він не меланхолійний і не «широка натура» як росіянин, але людина, сповнена чудесної життєрадісності й фантазії. Українець – обдарований рухливою інтелігентністю, іскристим дотепом, і героїчною пристрасністю – більш «південний», більш сонячний і наповнений смыслом, ніж росіянин» [4, с. 163–164]. Всі ці особливості психотипу українського характеру і його особливості знайшли відображення в ранній творчості Гоголя.

Письменником з абсолютним українським корінням називає М. Гоголя В. Скуратівський: «Передусім молодий Гоголь цілком перебуває при українській семантиці, тобто при українських змістах. І тому ця література, ним створена на початку 1830-х, страшенно вразила не тільки російських читачів, а й українців. Вони отримали російськомовне дзеркало своєї власної історії – від героїки доби бароко і закінчуючи дуже понурим і упослідженим буттям ХІХ століття. Тобто Гоголь у свої 20 з чимось років створив нібито російськомовні тексти, але в них ми бачимо дзеркало того, що в них тогочасна Україна бачила, бачить і буде бачити себе всерйоз і надовго» [23].

Бачення творчості і постаті Гоголя славистами й зарубіжними українознавцями цікава для нас іншим поглядом, іншим ракурсом. Американські гоголівські студії здебільшого підтримують український наратив. Український модерн створив

ідеологічні засади національного проекту гоголезнавства. Саме українські історики поставили М. Гоголя на національний ґрунт, теоретично довели його місце і роль у формуванні інтелектуальних структур свідомого українства. Їх пошуки й дослідження продовжують сучасні зарубіжні гоголезнавці. Переважно їх наукові концепції пов'язані з ідентифікацією Гоголя і постколониальним прочитанням його творів.

Одне з досліджень творчості Гоголя і його ідентичності у зв'язку з українсько-російським питанням, належить Абраму Терцу (Андрію Синявському, Франція), опозиційному до офіційного радянського гоголезнавства літературознавцю, який наголошував, що Малоросія Гоголя стала колискою слов'янської національності і зіграла «незамінну роль у російському національному відродженні XIX ст. і в самому формуванні національної російської культури» [24, с. 267–268].

У контексті пошуку національної української ідентичності розглядає постать Миколи Гоголя професор Альбертського університету (Канада) Олег Ільницький. У своїй публікації «Гоголь і постколониальний контекст» він відзначає, що «руйнівний потенціал» Гоголевих творів, може й не був повністю зреалізований, але був важливим елементом перших обережних кроків України до набуття нею виразної ідентичності у відверто русоцентричній імперії. Реферуючи дослідження іншого славіста, Джефрі Госкіна, про роль неросіян в утвердженні / спотворенні російської ідентичності, О. Ільницький з прикрістю зазначає, що західний історик, зовсім як мільйони нинішніх росіян, не бачить нічого надзвичайного в тому, що сучасну російську прозу започаткував українець, а найсуттєвіші історичні образи й досвід України стали для росіян джерелами власної ідентичності» [10, с. 9].

Продовженням цієї лінії гоголезнавства є книжка з колекції відділу зарубіжної україніки НБУВ «Микола Гоголь: між українським і російським націоналізмом». Її авторка, професорка з Гарвардського університету (США) Едіта М. Бояновська розвінчує образ русифікованого Гоголя, міф, який створювався протягом XX ст. російським радянським літературознавством, дає нові тлумачення його творам. У дослідженні відзначається, що самі твори Гоголя «зображають абсолютну окремішність російського і українського світів», «створять потужне послання про непоправні розлами в російсько-українській політиці та прославлення життєздатності України як нації». «Поетич-

не звеличення України у «Вечорах» принесло популярність Гоголеві серед його російських читачів, але з'ясувалося, що він неспроможний подарувати їм таке ж чарівне бачення Росії, яке вони очікували від нього». До того ж, за іронією долі, «ідеальними росіянами в Гоголя стали, по суті, українські козаки, котрих він представив як завзятих прихильників російського православ'я й самодержавства в останній редакції «Тараса Бульби». «Разом з русифікацією своїх козаків, – відзначає Е. Бояновська, – Гоголь також українизував ідею Росії». «Український націоналізм Гоголя досягнув свого піку, коли він досліджував українську історію. На його думку, Україна володіла саме такою культурною цілісністю, гордою традицією та самосвідомістю, яких Росії бракувало. У спробі продемонструвати легітимність України як нації Гоголь підважував чимало понять офіційної російської історіографії або протистояв їм. Непублікований гоголівський уривок «Роздуми Мазепи» найкраще демонструє політично ризиковане дослідження української історії автором, у якому він утверджує історичне право України на незалежність» [3, с. 543–544].

Цікаві спостереження про творчі практики Гоголя містять публікації фахівця з Університету Монаша (Мельбурн, Австралія) Петра Савчака. Розглядаючи мовну ситуацію творів Гоголя, він вважає, що вторгнення українців до російського контексту (наприклад, у висловлюваннях запорожців і Вакули в «Ночі перед Різдом»), перемішаних з різного роду гібридними деформаціями, каліченими, псевдоросійськими формами, призводить до виникнення в тексті цілого шару діалектних та ідеолектних варіацій імперської мови, українсько-російського суржику; тим самим, на його думку, «велика мова» фактично перетворюється тут на «малу», підривається її статус першості [2, с. 102–103]. Розвідка Савчака «Хто боїться Ніколая Гоголя? До питання «малої літератури», вважає Ю. Барабаш, виявляє різновиди постколониального прочитання Гоголя різними представниками українського діаспорного гоголезнавства. Савчак апелює до тих теоретиків постколониалізму (зокрема посилається на австралійського теоретика постколониалізму Л. Ганді), які схильні вже у самих колониальних надрах віднаходити приховані зародки протиставлення імперському центрові та його культурі. Саме в такому ракурсі він інтерпретує мовну практику Гоголя, вбачаючи у його «провокаційній грі» з українсько-російською гібридизацією певну

«стратегію», яка об'єктивно спрямована проти російського культурного етноцентризму «деконструює консерватизм та лояльність до монархії, що їх висловлює Гоголь у своїх статтях і листуванні» [2, с. 103].

Висновок з тонких інтелектуальних роздумів П. Савчака постає дещо несподіваний: творчість Гоголя ґрунтується на постструктуралістському принципі «імперія є провінція» [20, с. 273].

Оригінальне дослідження з реколонізації Гоголя представлено в новій книжці професора університету штату Пенсільванія (США) Михайла М. Найдана. Дослідник зосереджується на порівнянні сучасного діакронного сприйняття національності Гоголя та його етнічної належності (аспект, який не був ще в центрі пильної уваги інших гоголезнавців). Він проводить паралелі досвіду Шотландії та Ірландії супроти Британської імперії. Найкраще допомогти окреслити контекст для обговорення Гоголя між Росією й Україною, на думку М. Найдана, може приклад Джеймса Джойса, ірландця, який, як письменник, реалізувався в англійській літературі Британської імперії. Хоч Джойс писав англійською мовою, а не мовою предків (давньоірландською, гельською), нікому не спадає на думку назвати Джеймса Джойса англійським письменником. Одна з основних причин, чому Британська імперія не асимілювала Джойса полягає в невблаганному факті потужного ірландського патріотизму й ідентичності. До того ж Велика Британія давно відмовилася від своїх експансіоністських потуг та імперських амбіцій (які в путінській Росії досі процвітають), і виробила цивілізаційний підхід мирного співіснування з колишніми частинами імперії. Велика Британія як постколоніальна імперія добре розуміє, що шануючи етнічне походження Джойса, вона не позбавляє англійську літературу його внеску, а, може, навіть збагачує його. «Однак частина російського суспільства з якихось причин, здається, не спроможна осягнути цього простого факту стосовно Гоголя. До того ж, Росія й далі веде доволі войовничу політику щодо своїх колишніх колоній і сусідів, як свідчить її військове вторгнення до Грузії і втручання в політику Криму, Молдови, України тощо», – зазначає М. Найдан. [18, с. 10–12].

Своє бачення Гоголя створив на межі українського діаспорного і американського гоголезнавства професор Українського наукового інституту Гарвардського університету (США) Г. Грабович. У його дослідженні «Гоголь і міф України» творчість Гоголя подано як один з етапів, коли українство

себе осмислювало й відкривало. Що важливо, вчений окреслює перспективу переосмислень і подальших відкриттів у даному напрямі. Він виокремлює найголовнішу відмінність між Гоголем і Шевченком (майже сучасниками), які були носіями української ідентичності, а їх творчість – зерном, з якого потім виростав весь український наратив. Творчість Гоголя була міфом помираючої України, а творчість Шевченка – міфом України, яка воскресає. «Як і в XIX ст., коли українство себе осмислювало і відкривало, так і тепер, коли воно напевно почне себе переосмислювати і наново відкривати, – пише Грабович, – Гоголь становитиме точку опори й базу пізнання; «наш трагічний земляк», як його звеличав Хвильовий, попри всю свою неповторність і дивність, є дзеркалом нашої, колективної та історичної неповторності й дивності», і в намаганнях «збагнути суть української душі не може не виступати основним лейтмотивом» [7, с. 77].

Такою ж двоїстою, як сама творчість Гоголя, є і рецепція його творчого спадку. Так, Володимир Набоков (США) вважав щасливою випадковістю, що Гоголь самореалізувався в російській літературі. Якби він писав українською, на його думку, для культури він був би втрачений. Аполон Григор'єв (Росія), навпаки, вважав, що в рідній літературі (в українській) він був би другим Данте по силі художнього слова. А. Григор'єв писав також, що все нове й живе в російській літературі почалося саме з Гоголя. Так і до цього часу творчість Гоголя залишається дзеркалом розуміння зародження й еволюції ідеї української ідентичності.

Гоголезнавчі студії є актуальними й сьогодні, на етапі утвердження нової хвилі української ідентичності, нового етапу самоусвідомлення українським етносом. Цікаві думки про ставлення росіян і українців до своєї країни, до держави висловив український письменник, філософ Володимир Єрмоленко. Ці роздуми пов'язані також з сучасним осмисленням творчості Гоголя. «Українці, які віками існували в колонії Російської імперії, завжди були схильні вважати будь-яку владу окупаційною. Герої нашої історії і культури – козаки, гайдамаки, поети, селянські мрійники, махновці, «парубки моторні», розстріляні поети, підпільники, повстанці, були, на думку наших ворогів, антидержавними «елементами». Коли Гоголь писав про Україну, він писав про чортів, селян і козаків; коли він писав про Росію, він писав про державний апарат і чиновницьку корупцію. Чортівня є в нього і в українському, і в російському циклах;

тільки в українському це чортівня, з якою людина бореться і яку час від часу перемагає, а в російському – це чортівня з титулом, статусом і манерами, яка мімікрує під людський світ і замінює його». «Гоголь мав рацію. Бо Росія без «державного апарату» – ніщо; а для України «державний апарат» – ніщо, – пише філософ. – Для українців державний апарат – це щось чуже, нав'язане ззовні; це завжди окупаційна адміністрація. Ми сприймаємо «адміністрацію президента» на вулиці Банковій як офіс «Генералкомісаріату» (зрештою, так це й було під час нацистської окупації). І ця «окупаційна адміністрація» відповідає нам взаємністю, сприймаючи свій народ як чужий, ворожий, аборигенський. Але ми помиляємося». «У будь-якій незрозумілій ситуації будуй барикаду»: це був напис на одній з майданівських барикад, і він пояснює те, як українець бачить суспільство: радше як пересічений простір, укріплений валами, ярами, рівчакми, барикадами та огорожами, ніж урівноміреним імперський простір, де, за словами поета-імперця, «сховатися негде, и видно дальше». Ідеал Росії – ось ця абсолютна імперська прозорість (Петербург Петра I); ідеал українця – «криївка», де ти завжди сховаєшся від імперського ока – або в гуцульських горах, або в київських ярах, або в одеських подвір'ях, або «за порогами». «Сховатися і відстрілюватися з укриття – наш національний звичай; нас ніколи не візьмеш «голими руками»; от тільки проблема в тому, що відстрілюємося ми навсібіч, і відкидаємо навіть ті «голі руки», які простягають нам просто для дружнього рукостискання. Українці звикли обходитися без держави, бо держава звикла обходитися без них. Це відчуття дає українцям грандіозне відчуття свободи – але здебільшого це свобода «криївки», свобода «сховатися за порогами». Це свобода відстрілюватися, а не робити щось разом. Щоразу, коли українці легковажно ставилися до своєї держави, сюди приходила інша держава. І тоді виживати ставало значно складніше» [11].

Фактично, зараз, коли ми вже маємо дистанцію часу, можна сказати, що життя і смерть Гоголя (його спроба знайти дорогу духовного порятунку для всього людства) набули значення символу. Його життя і смерть стали символом боротьби Росії і України в духовному, культурному смислово-му полях. У ХХ ст. в цій битві перемагала Росія. Але у ХХІ ст. стала перемагати Україна. Що Росія пропонує світу, і собі у т. ч., яка дорога розвитку, які порятунки? Жодного. У них зараз концепція утвердження євразійського простору (О. Дугін), а

це їх світ без кінця, без визнання кордонів інших держав, фейкове месіанство, яке не показує жодних перспектив розвитку країни і держави. Україна ж молода держава, що розвивається, яка стала на дорогу демократичного розвитку, що сформулювала концепцію свободи і гідності як бажаних і значимих для всіх людей, які в ній живуть [12, с. 416–451].

Важливим підґрунтям для переосмислення творчості Гоголя в новітні часи є 7-томне зібрання творів Гоголя українською мовою, яке посідає особливе місце у фондах нашого відділу. Існує довга історія перекладів творів Гоголя українською, які переважно знищувались протягом радянського періоду. Україна довго йшла до цього видання. І ось перше в її історії 7-томне видання, що вийшло до 200-річчя М. Гоголя, – зібрало українськомовні переклади творів письменника. Воно стало подією в історії України і в історії гоголезнавства [6].

Хочеться завершити свій аналіз поглядів, наведених вище дослідників на творчість Гоголя, її значення для українського самоусвідомлення, формування української ідентичності, думками Ю. Шевельова (США), викладеними в книзі «З історії незакінченої війни». Вчений вбачав у наївній і зухвалій спробі письменника «завоювати» імперію відгомін «початого в Переяславі українського наступу – політично в Україні, культурно – в Росії». Ю. Шевельов стверджує, що Гоголь прагнув того завоювання «для українського морального кодексу, для українського розуміння мистецтва». Особиста Гоголева поразка була частиною «найбільшої поразки» – переяславської, коли «Україна втратила рештки політичної незалежності, коли літературною мовою України стала російська...». Але Гоголь у свій історичний час не міг писати українською, оскільки сама українська мова ще не була так розвинута, щоб «явити світові глибини українського духу», а він був письменником світового масштабу. «Дальшу історію вже знають читачі, – завершує свої роздуми Ю. Шевельов, – вона пишеться щодня далі» [25, с. 69–70].

Висновки. Таким чином, фонд відділу зарубіжної україніки НБУВ є важливим книжковим ресурсом, який репрезентує дослідження рецепції творчого спадку М. Гоголя фахівцями з різних країн світу. Важливо те, що дослідники значну увагу приділяють питанню утвердження української ідентичності, новий період якого був пов'язаний саме з творчістю Гоголя. Вони розкривають місце і роль письменника у формуванні інтелекту-

альних структур свідомого українства, проказують, що Україна і Росія – це різні цивілізації. Осмислення й популяризація українського нарративу гоголезнавчого дискурсу є особливо актуальними для сьогодення, у часи російської агресії в Україні, коли дуже сильні тенденції деукраїнізації України, коли російські діячі культури, приїжджаючи до Києва, намагаються популяризувати радянський і російський нарративи творчості письменника.

Немає сумніву, що Гоголь у своїй духовній еволюції є однією з найбільш загадкових і трагічних постатей світової літератури. Існує ціла велика бібліографія «гоголіани», яка з кожним роком збільшується і віддзеркалює еволюцію в сприйнятті і розумінні феномена письменника. Одночасно його творчість є дзеркалом українсько-російських стосунків, свідченням протистояння української та російської культурних моделей. Творчий спадок письменника розкриває історію впливу Гоголя на формування української самосвідомості і ідентичності.

Наведені приклади досліджень доводять, що українська культура – це своєрідний інформаційний універсум, в основі якого лежить колективна пам'ять народу, що живе на цій етнічній території, а базою його є жива українська мова. Українська ідентичність зберігалася і трансформувалася в різні епохи в різних культурних явищах. Творчість Гоголя, зокрема та його частина, яка увічнила в текстах український етнос, свідчить про те, що українці самодостатня спільнота. Але вона, ця спільнота, до цього часу має самонезреалізовану свідомість, тобто нереалізовану національну ідею. Історія нашої країни – це боротьба, яка продовжується й донині за втілення цієї ідеї у власній державі.

Донині актуальні рядки І. Дзюби (в аспекті даної теми) про те, як формується нова культурна ідентичність нової, модерної України. «Практики радянської культурної дійсності були налаштовані на створення єдиного радянського народу і єдиної радянської культури, тобто – так чи інакше – анігіляції національних культур. А завдання гуманітарної спільноти сучасної України поступово зменшувати домінування російської культури в Україні завдяки зростанню потенціалу та впливу в суспільстві української національної культури, так і через дедалі ширше засвоєння явищ інших культур, як самої України, так і Європи і світу». «Всі активні присутні в Україні явища різних національних культур, – зазначає І. Дзюба, – в тому числі російської (маю на увазі культури євро-

пейських і несвропейських народів, які Україна засвоїла чи засвоюватиме через канали освіти та культурних обмінів), а також явища культур усіх національних меншин у самій Україні, – будуть адаптовані культурною свідомістю в моделі нової національної самоідентифікації як реальне культурне багатство України. Тобто – аналогічно до того, як це має відбуватися в культурному діянні кожної повноцінної нації» [8, с. 46].

Українці повинні рішуче позбавлятися своїх інтелектуальних комплексів і творити свою історію, будувати на українських етнічних теренах свою модерну державу.

Список бібліографічних посилань

1. Андрусів С. Характерологія українців. Національний космопсихо-логос. *Науковий збірник Українського Вільного Університету: матеріали конференції «Народ, нація, держава: українське питання у європейському вимірі»*. Львів, Травень 1993 р. Мюнхен; Львів, 1995. С. 132–136. (УВУ. Серія: Наукові збірники. Том 17).
2. Барабаш Ю. Гоголь в літературній свідомості українського зарубіжжя (Нариси сприйняття та інтерпретацій). *Нові Гоголезнавчі студії*. Сімферополь, 2004. Вип. 1(12). С. 102–103.
3. Бояновська Едита М. *Микола Гоголь: Між українським і російським націоналізмом*. Київ: Темпора, 2013. С. 543–544 [переклад видання: Edyta Wojanowska. Nikolai Gogol. Between Ukrainian and Russian Nationalism. Harvard University Press, 2007].
4. Гец Бруно. Українська й російська стихії у Гоголя / пер. і післямова І. Лисяка-Рудницького. *Літературно-науковий збірник*. Нью-Йорк : накладом УВАН у США, 1952. Т. 1. С. 163–164.
5. Гирич І. *Український Київ кінця XIX – початку XX століття*: культурологічний есей. Вид. 2-ге, випр. і доп. Київ : Пенмен, 2017. С. 377.
6. Гоголь М. В. *Зібрання творів у семи томах* / Національна академія наук України, Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка. Київ : Наукова думка, 2008–2012 .
7. Грабович Г. Гоголь і міф України. *Сучасність*. 1994. № 9. С. 77.
8. Дзюба І. Взаємодія двох культур і стереотипи її рецепції. *Між культурою і політикою*. Київ : Вид-во «Сфера», 1998. С. 46.
9. Забужко О. Планета полин: Довженко – Тарковський – фон Трієр, або дискурс нового жаху. *З мапи книг і людей: збірка есеїстики*. Кам'янець-Подільський, 2012. С. 223. (Видання здійснене на замовл. Міжнародного поетичного фестивалю «Meridian Chernowits»).
10. Ільницький О. Гоголь і постколоніальний контекст. *Критика: міжнародний огляд книжок і ідей*. 2000. Рік IV, Число 3 (29). С. 9.
11. Єрмоленко В. Ворог не тут: *PENUkraine* 12/04/19 [12 квітня 2019]. URL: <http://pen.org.ua/publications/vorog-ne-tut/>
12. Єрмоленко В. Російська ідеологія: суміші та екстремі. *Плинні ідеології: ідеї та політика в Європі XIX–XX століть*. Київ : Дух і літера, 2018. С. 416–451.
13. Ковальчук О. «Авторська сповідь» М. Гоголя (своєрідність бачення світу «українською людиною»). *Гоголезнавчі студії*. Ніжин, 1997. Вип. 2. С. 14–15.

14. Колесник І. Вступ, або Український гоголезнавчий дискурс. Гоголезнавство – явище культурно-інтелектуальної історії. *Гоголь. Мережі культурно-інтелектуальних комунікацій*. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2009. С. 19–20.

15. Кралюк П. Ігри Гоголя. Висновки. *Подвійний агент Микола Гоголь або про що розповідає «Тарас Бульба»*. Львів : Вид-во Старого Лева, 2016. С. 163–165.

16. Кульчицький О. Професор Іван Мірчук – філософ української духовності. *Визвольний шлях* [Лондон]. 1956. Жовтень. Кн. 10/34 (108). С. 1169–1171; Мірчук І. *Історія української культури*. Мюнхен; Львів, 1994. С. 294–304. (Український Вільний університет. Серія : Підручники. Т. 14/15).

17. Мельниченко В. *Українська душа Москви (Михайло Максимович, Михайло Щепкін, Осип Бодяньський, Микола Гоголь)*. Москва : ОЛМА Медіа Груп, 2010. С. 138.

18. Найдан Михайло М. Якщо зауглите Гоголя, знайдете «Gogol'я», але не «Hohol'я»: рекolonізація українського письменника. *Від Гоголя до Андруховича: літературознавчі есеї*. Львів : Піраміда, 2017. С.10–12. (Серія «Приватна колекція»).

19. От редакции. *Н. В. Гоголь. Полное собрание сочинений и писем в двадцати трех томах*. М.: Наследие, 2001. Т. 1. С. 21–22.

20. Савчак П. Хто боїться Ніколая Гоголя? До питання «малі літератури». *Літературознавство: Матеріали IV конгресу Міжнародної асоціації україністів (Одеса, 26–29 серпня 1999 р.)*. Кн. 1. / упоряд. і відп. ред. О. Мишанич. Київ : ТОВ «Видавництво «Обереги», 2000. Кн. 1. С. 273.

21. Семенченко Олекса. Микола Гоголь як провідник української культури у світ. Ч. 1. *Радіо Свобода*, 2. 04. 2009. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1566234.html>

22. Скуратовский В. На пороге как бы двойного бытия (из наблюдений над мирами Гоголя. *Гоголезнавчі студії*. Ніжин, 1997. Вип. 2. С. 73–74.

23. Скуратівський Вадим про значення Гоголя. *BBC Ukrainian. Com / 20.03.2009/*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/indepth/story/2009/03/090320_gogol_skurativsky_im.shtml

24. Терц А. (Снявський Андрей). В тени Гоголя. *Собр. соч. в двух томах*. Москва : Сп. «Старт», 1992. Т. 2. С. 267–268.

25. Шевельов Ю. Москва, Маросейка. *З історії незакінченої війни / упор. О. Забужко, Л. Масенко*. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2000. С. 69–70.

References

1. Andrusiv, S. (1995). Kharakterohiia ukrainsiv. Natsionalnyi kosmo-psykho-lohos [Characterology of Ukrainians. National cosmo-psycho-logos]. *Naukovyi zbirnyk Ukrainського Vılnoho Universytetu (UVU. Serii: Naukovi zbirnyky)* (Vol. 17, pp. 132-136). Miunkhen; Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

2. Barabash, Y. U. (2004). Hohol v literaturnii svidomosti ukrainskoho zarubizhzhia (Narysy spryiniattia ta interpretatsii) [Gogol in the literary consciousness of Ukrainian abroad (Essays on perception and interpretation)]. *Novi Hoholeznavchi studii*, 1 (12), 102-103. [In Ukrainian].

3. Boianovska, Edyta M. (2013). *Mykola Hohol: Mizh ukrainskym i rosiiskym natsionalizmom* [Gogol: Between Ukrainian and Russian nationalism]. (Pp. 543-544). Kyiv, Ukraine: Tempora. [In Ukrainian].

4. Hets, Bruno (1952). *Ukrainska i rosiiska stykhii u Hoholia* [Ukrainian and Russian elements in Gogol] / trans. and afterword by I. Lysyak-Rudnytsky *Literaturno-naukovyi zbirnyk*. (Vol. 1, pp. 163-164). New York, SSHA. [In Ukrainian].

5. Hyrych, I. (2017). *Ukrainskyi Kyiv kintsia XIX- pochatku XX*

stolittia: kulturolohichniy esei. Vyd. 2-he [Ukrainian Kyiv of the late XIX-early XX centuries: culturological essay. View. 2nd, ed.]. Kyiv, Ukraine: Penmen. [In Ukrainian].

6. Hohol, M. V. (2008-2012). *Zibrannia tvoriv u semy tomakh* [Collection of works in seven volumes]. Kyiv, Ukraine; Naukova dumka. [In Ukrainian].

7. Hrabovych, H. (1994). Hohol i mif Ukrainy [Gogol and the myth of Ukraine]. *Suchasnist*, 9, 77. [In Ukrainian].

8. Dziuba, I. (1998). Vzaiemodiia dvokh kultur i stereotypy ii retseptsii [The Interaction of Two Cultures and the Stereotypes of its Reception]. *Mizh kulturoiu i politykoiu*. Kyiv, Ukraine: Vyd-vo «Sfera». [In Ukrainian].

9. Zabuzhko, O. (2012). Planeta polyn: Dovzhenko-Tarkovskiy-fon Trier, abo dyskurs novoho zhakhu [Planet wormwood: Dovzhenko-Tarkovsky-vonTrier, or the discourse of a new horror]. *Z mapy knyih i liudei: zbirka eseistyky*. Kamianets-Podilskiy, Ukraine. [In Ukrainian].

10. Ilnytskyi, O. (2000). Hohol i postkolonialnyi kontekst [Gogol and the postcolonial context]. *Krytyka: mizhnarodnyi ohliad knyzhok i idei*. Rik IV, 3 (29), 9. [In Ukrainian].

11. Ermolenko, V. (2019). Voroh ne tut [The enemy is not here]. *PENUkraine 12/04/19* [12 kvitnia 2019]. Retrieved from <http://pen.org.ua/publications/vorog-ne-tut/> [In Ukrainian].

12. Ermolenko, V. (2018). Rosiiska ideolohiia: sumishi ta ekstremy [Russian ideology: mixtures and extremes]. *Plynni ideolohii: idei ta polityka v Evropi XIX-XX stolit.* (Pp. 416-451). Kyiv, Ukraine: Dukh i litera. [In Ukrainian].

13. Kovalchuk, O. (1997). «Avtorska spovid» M. Hoholia (svoveridnist bachennia svitu «ukrainskoiu liudynoiu») [«Authors confession» by M. Gogol (originality of the vision of the world «Ukrainian man»)]. *Hoholeznavchi studii*, 2, 14-15. [In Ukrainian].

14. Kolesnyk, I. (2009). Vstup, abo Ukrainskyi hoholeznavchyi dyskurs. Hoholeznavstvo - iavyshe kulturno-intelektualnoi istorii [Introduction, or Ukrainian Gogol Discourse. Gogol studies - a phenomenon of cultural and intellectual history]. *Hohol. Merezhi kulturno-intelektualnykh komunikatsii*. (Pp. 19-20). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

15. Kraliuk, P. (2016). Ihry Hoholia. Vysnovky [Gogols games. Conclusions]. *Podviynyi ahent Mykola Hohol abo pro shcho rozpovidaє «Taras Bulba»*. (Pp. 163-165) Lviv, Ukraine: Vyd-vo Staroho Leva. [In Ukrainian].

16. Kulchytskyi, O. (1956). Profesor Ivan Mirchuk-filosof ukrainskoi dukhovnosti [Professor Ivan Mirchuk-philosopher of Ukrainian spirituality]. *Vyzvolnyi shliakh*, 10/34 (108), 1169-1171. [In Ukrainian]; Mirchuk, I. (1994). Istoria ukrainskoi kultury. Ukrainskyi Vilnyi universytet. Serii: Pidruchnyky. (Vol. 14/15, pp. 294-304). Miunkhen; Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].

17. Melnychenko, V. (2010). *Ukrainska dusha Moskvyy (Mykhailo Maksymovych, Mykhailo Shechepkin, Osyp Bodianskyi, Mykola Hohol)* [Ukrainian soul of Moscow (Mikhail Maksimovich, Mikhail Shechepkin, Osip Bodyansky, Nikolai Gogol)]. Moskva, Russia; OLMA Media Hrup. [In Ukrainian].

18. Naidan, Mykhailo, M. (2017). Yakshcho zahuhlyte Hoholia, znaidete «Gogolia», ale ne «Hoholia»: rekolonizatsiia ukrainskoho pysmennyka [If you google Gogol, you will find «Gogolia», but not «Hoholia»: recolonization of the Ukrainian writer]. *Vid Hoholia do Andrukhovycha: literaturoznavchi esei*. (Pp. 10-12). Lviv, Ukraine: Piramida. [In Ukrainian].

19. Ot redaktsii. (2001). *N. V. Gogol. Polnoe sobranie sochinenii i pisem v dvadtsati trekh tomakh* [From the editors. N. V. Gogol. Complete works and letters in twenty-three volumes.]. (Vol. 1, pp. 21-22). Moscow, Russia: Nasledie. 21-22. [In Russian].

20. Savchak, P. (1999). Khto boitsia Nikolaia Hoholia? Do pytannia «maloi literatury» [Who is afraid of Nikolai Gogol? On the issue of «small literature»]. *Literaturoznavstvo: Materialy IV konhresu Mizhnarodnoi asotsiatsii ukrainiv (Odesa, 26-29 serpnia 1999 r.)*. (Vol. 1). Odesa, Ukraine: Knyha. [In Ukrainian].
21. Semenchenko, O. (2009). Mykola Hohol yak providnyk ukrainskoi kultury u svit. Ch. 1. [Mykola Gogol as a leader of Ukrainian culture in the world. Part 1]. *Radio Svoboda*, 2. 04. 2009. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/1566234.html> [In Ukrainian].
22. Skuratovskii, V. (1997). Na poroge kak by dvoynoho bytiia (iz nabliudenii nad mirami Gogolia [On the threshold of a kind of double existence (from observations of Gogol's worlds)]. *Hoholeznachni studii*, 2. 73-74. [In Russian].
23. (2009). Skurativskiy Vadym pro znachennia Hoholia [Vadim Skuratovsky on the significance of Gogol (2009)]. *BBC Ukrainian. Com*. Retrieved from https://www.bbc.com/ukrainian/indepth/story/2009/03/090320_gogol_skuratovsky_im.shtml [In Ukrainian].
24. Terts, A. (Siniavskii Andrei). (1992). V teni Gogolia [In the shadow of Gogol]. *Terts A. (Siniavskii Andrei). Sobr. soch. v dvukh tomakh*. (Vol. 2, pp. 267-268). Moscow. [In Russian].
25. Shevelov, Y. U. (2000). Moskva, Maroseika [Moscow, Maroseika]. *Z istorii nezakinchenoi viiny* (Pp. 69-70). Kyiv, Ukraine: Kyevo-Mohylianska akademiia. [In Ukrainian].

Oksana Suproniuk,

PhD (Philology), Senior Researcher, ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1435-5913>, Vernadsky National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

RECEPTION OF HOHOL'S CREATIVE HERITAGE IN THE WORKS OF SLAVISTS AND RESEARCHERS OF UKRAINIAN ABROAD (BASED ON THE MATERIALS OF THE FUND OF THE DEPARTMENT OF FOREIGN UKRAINIAN OF VERNADSKY NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

This article is based on research of the book resources of the Department of Foreign Ukrainian Studies at the Vernadsky National Library of Ukraine, and is dedicated to reception of Hohol's oeuvre as seen in the works of Slavists and scholars of Ukrainian studies abroad. The base for analysis are scientific concepts relevant to Hohol's identification and postcolonial reading of his writings, such as by G. Grabowicz (USA), O. Ilnytskyi (Canada), E. Boianovska (USA), M. Naidan (USA), O. Semenchenko (Great Britain), Yu. Barabash (Russia), P. Savchak and M. Pavlyshyn (Australia), and others. Researchers focus on the idea of Ukrainian identity, and development thereof, in connection with the history of reading and interpreting the creative legacy of M. Hohol in different historical periods. They support the Ukrainian narrative and present their vision of the writers contribution to the development of modern Ukraine.

M. Hohol is a most remarkable writer in the global culture, a Ukrainian by origin, whose creative work has become an important milestone in the development of Ukrainian literature and self-awareness of Ukrainians as a self-sufficient cultural universe. The uniqueness of his creative heritage is that in all historical epochs during the last 160 years (after the writers passing to eternity), he always finds himself at the intersection of pain points of the society and Ukraine-Russia relations, a mirror of which his creative legacy has become.

The works of foreign researchers provide an external view on Hohol's art and his contribution to the development of contemporary Ukraine. Hohol's literary works act as evidence that there exists a self-sufficient Ukraine, as a specific ethnographic area, with its own extensive spiritual experience, and cultural and intellectual traditions. Hohol's writings of the Ukrainian cycle are permeated with Ukrainian spirituality and the Ukrainian outlook upon the universe. Both comprehension and introduction of this idea into scientific circulation are important factors in the development of Ukrainian statehood, and a modern, renewed, up-to-date Ukraine.

This article proves the urgency of understanding and advertising the Ukrainian narrative of the Hohol studies discourse at the present moment, at the time of Russian aggression in Ukraine, when the trends of de-Ukrainization of Ukraine are remarkably strong, while Russian cultural figures visit Kyiv even today and spread the Soviet and Russian narratives of the writers art.

Keywords: Mykola Hohol, Book collection of the Department of Foreign Ukrainian Studies at VNLU, Ukrainians Abroad, Slavists, Ukrainian Identity, Ukrainian Narrative of Hohol Studies.

Vernadsky National Library of Ukraine
3, Holosiivskiy ave, Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: odudko@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 16.05.2020 р.